

Barbara Joanna Mrozińska*

DZIAŁACZ ORMO JAKO WYCHOWAWCA SPOŁECZNY
W ŚRODOWISKU ZAMIESZKANIA

MODEL

W niniejszym artykule przedstawione zostaną główne założenia i rezultaty badań, dotyczących działalności społeczno-wychowawczej funkcjonariuszy ORMO w miejscu zamieszkania. Prezentację wyników z przeprowadzonych badań empirycznych poprzedzi próba skonstruowania modelu działacza ORMO jako wychowawcy środowiskowego. Model ten stanowił punkt wyjścia w procesie badawczym a jednocześnie okazał się pożytecznym narzędziem do analizy i interpretacji uzyskanych wyników. Należy zaznaczyć, że literatura przedmiotu dotycząca Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej nie jest zbyt obszerna. W tej sytuacji podstawowe źródła informacji o organizacji i jej działaczach stanowiły przepisy prawne oraz Statut ORMO.

Zgodnie ze Statutem „członkiem ORMO może zostać obywatel polski, który ukończył 18 rok życia, cieszy się nienaganną opinią i pragnie uczestniczyć w ochronie spokoju i porządku publicznego” (§ 13, ustęp 1). Cytowany fragment Statutu określa nie tylko podstawowe kryteria przynależności do organizacji, ale wskazuje jednocześnie na generalne zadanie każdego członka ORMO, a mianowicie udział w zapewnieniu porządku publicznego.

Ważnym wyznacznikiem działalności ormowców jest zagwarantowana przez przepisy prawne (patrz § 3 Statutu) zasada całkowitej dobrowolności zrzeszania członków organizacji. Można zatem przyjąć, że osoby zgłaszające swój akces do ORMO powinny kierować się przede wszystkim motywacjami o charakterze społecznym, takimi jak chęć pracy na rzecz innych, zaangażowaniem w sprawy środowiska. Po-

* Mgr, starszy asystent w Zakładzie Pedagogiki Społecznej Instytutu Pedagogiki i Psychologii UŁ.

twierdzenie takiego rozumienia tej zasady znalazło wyraz w artykule A. Majewskiej pt. *Działacze społecznych poradni wychowawczych*¹. Autorka dokonała analizy działalności członków ORMO pracujących w poradniach wychowawczych na terenie Łodzi.

Wśród motywów podjęcia pracy w organizacji, deklarowanych przez badanych, dominują właśnie takie, jak troska o dobro społeczne, chęć pomocy dzieciom, zaangażowanie w sprawy środowiska.

Zgodnie z założeniami organizacyjnymi działalność społeczno-wychowawcza członków ORMO nakierowana jest na potrzeby środowiskowe. Realizacji tego założenia sprzyja struktura organizacyjna ORMO. Przynależność członków do jednostek terenowych wyznaczona jest bowiem przez miejsce pracy lub miejsce zamieszkania. Zgodnie z przepisami, osoba przyjęta na członka organizacji jest zobowiązana „w miejscu pracy i zamieszkania postępowaniem swoim oddziaływać wychowawczo na otoczenie oraz umacniać dyscyplinę społeczną”². Działalność środowiskowa ormowców jest więc ujęta w ramy instytucjonalne, zakłada się przy tym, że każdy członek organizacji wykazać się winien dobrą znajomością terenu swojego działania.

Ten postulat jest bardzo ważny i podkreślany zarówno w przepisach prawnych, jak i innych opracowaniach traktujących o działalności ORMO. Wystarczy zresztą przedstawić rejestr zadań, jakie stawia się przed funkcjonariuszami organizacji (np. zapobieganie napadom, kradzieżom, zakłóceniom porządku publicznego), aby wyciągnąć wniosek, że do ich prawidłowej realizacji znajomość środowiska — a szczególnie rejonów zagrożonych — jest nieodzowna.

Jednym z najważniejszych zadań społeczno-wychowawczych wchodzących w zakres działalności funkcjonariuszy ORMO jest opieka nad młodzieżą zdemoralizowaną. L. Śliwiński i A. Mrozek postulują realizację tego zadania poprzez ujawnianie sytuacji i warunków sprzyjających demoralizacji nieletnich, ustalanie środków zapobiegawczych, pomoc nieletniemu i jego rodzinie lub przekazanie sprawy do kompetentnej instytucji³. Oprócz znajomości terenu działania jest zatem konieczne, aby działacz ORMO dysponował odpowiednim przygotowaniem do pełnienia tego rodzaju funkcji. Pracujący z młodzieżą zagrożoną lub zdemoralizowaną ormowiec musi dysponować określoną wiedzą pedagogiczną, znajomością zasad pracy wychowawczej; ponadto wymaga-

¹ A. Majewska, *Działacze społecznych poradni wychowawczych*, [w:] *Stowarzyszenie społeczne jako środowisko wychowawcze*, red. I. Lepalczyk, Warszawa 1974, s. 235—249.

² Statut ORMO, Warszawa 1973, rozdz. 3, § 14, ustęp 4.

³ L. Śliwiński, A. Mrozek, *Zadania członków ORMO w zapobieganiu przestępczości nieletnich i wypadkom drogowym*, Warszawa 1971.

ne są takie cechy charakteru jak umiejętność nawiązywania kontaktów z ludźmi, kultura bycia, opanowanie, poczucie odpowiedzialności itp.

Uważa się, że do pracy z młodzieżą w ramach społecznych poradni wychowawczych ORMO powinno się w większym stopniu angażować studentów kierunków humanistycznych a przede wszystkim przyszłych pedagogów, jako posiadających pewne przygotowanie w tym zakresie. Szeroko rozumiana opieka nad nieletnimi stanowi zresztą obowiązek wszystkich członków ORMO, niezależnie od przynależności do sekcji. W opracowaniu swym K. Polakowski i Z. Wierny podkreślają że „w służbie patrolowej należy zwracać uwagę i reagować na wszelkie przypadki niewłaściwego zachowania się nieletnich w miejscach publicznych”⁴. Szczególne uwrażliwienie na wszelkie problemy dotyczące młodzieży jest postulatem chyba najczęściej kierowanym do tej kategorii wychowawców środowiskowych, jaką stanowią funkcjonariusze ORMO.

Zakres działalności o charakterze społeczno-wychowawczym jest ujmowany w przepisach dotyczących ORMO bardzo szeroko, dlatego zwraca się uwagę na konieczność współdziałania w realizacji wszelkich zadań z organami administracji państwowej, instytucjami państwowymi, organizacjami społecznymi itp.⁵ Działalność członków ORMO nie może bowiem być zawieszona w społecznej próżni, musi być włączona w ogólnospołeczny system ochrony porządku publicznego. Podkreśla się szczególnie konieczność współpracy z takimi instytucjami jak rodzina, szkoła, zakład pracy.

Jednocześnie z szerokiego arsenału środków, jakimi dysponują funkcjonariusze ORMO (m. in. udzielanie pouczeń, doprowadzanie osób podejrzanych do jednostki Milicji Obywatelskiej, sporządzanie wniosków o ukaranie do kolegium do spraw wykroczeń), preferuje się środki społecznego oddziaływania takie jak pouczenia, rozmowy z rodzicami lub opiekunami nieletnich itp. Wynika to przede wszystkim ze społecznego charakteru organizacji.

Analizując zadania członków ORMO jako wychowawców środowiskowych trzeba uwzględnić jeszcze jeden aspekt. Otóż wydaje się, że konieczna jest tutaj z jednej strony umiejętność aktywizacji wychowawczej środowiska, a z drugiej umiejętność wszechstronnego oddziaływania na podopiecznych. Wiąże się to zresztą z poruszonym wcześniej zagadnieniem przygotowania ormowców do pracy, ich wiedzą pedagogiczną, predyspozycjami itp. Należy pamiętać, że działalność peda-

⁴ K. Polakowski, Z. Wierny, *Formy służby i wystąpień członków ORMO*, Warszawa 1971, s. 11.

⁵ Statut ORMO, rozdz. 1, § 4, ustęp 3.

gogiczna funkcjonariuszy ORMO nie jest działalnością profesjonalną, a ich podopieczni (młodzież zagrożona lub zdemoralizowana, alkoholicy itp.) na ogół wymagają stosowania różnorodnych form oddziaływania, zindywidualizowanego i wszechstronnego podejścia w toku stałych kontaktów.

Status i możliwości działania społeczno-wychowawczego funkcjonariuszy ORMO w miejscu zamieszkania określa również Ramowy regulamin (statut) Samorządu Mieszkańców. Przytoczone niżej fragmenty tego dokumentu pozwalają na sformułowanie zadań i roli ormowców w strukturze samorządu.

1. Działacz ORMO może funkcjonować jako członek komisji porządku publicznego i powszechnej samoobrony, będącej jedną z podstawowych struktur organizacyjnych samorządu mieszkańców (§ 23 Ramowego regulaminu).

2. Jako członek tej komisji ma możliwości pozyskiwania pomocy i wsparcia dla swych działań o charakterze wychowawczym ze strony innych komisji bądź poszczególnych ich członków, np. komisji wychowania dzieci i młodzieży, zdrowia i opieki społecznej, w zależności od rodzaju dominujących potrzeb jednostek i grup, które stanowią przedmiot jego oddziaływania.

3. Jako członek komisji samorządu ma również możliwość być rzecznikiem działań (bądź ich inspiratorem) społeczno-wychowawczych wobec innych komisji samorządu, które to działania mogą sprzyjać, np. hamowaniu zachowań aspołecznych w miejscu zamieszkania⁶.

Przy tej okazji warto chyba postawić pytanie, ilu działaczy ORMO i w jakim zakresie wykorzystuje te możliwości działania, jakie stwarza im samorząd mieszkańców. Wyniki referowanych badań w pewnym stopniu pozwalają udzielić odpowiedzi na to pytanie, a także mogą stać się podstawą do wyciągnięcia praktycznych wniosków nt. rozszerzenia zakresu współpracy ORMO z samorządami osiedłowymi.

Podsumowując dotychczasowe rozważania można stwierdzić, że do podstawowych cech określających model funkcjonariusza ORMO jako wychowawcy środowiskowego można zaliczyć społeczny charakter pracy na rzecz porządku publicznego, postawę zaangażowania w sprawy środowiska, dobrą znajomość terenu swojego działania, umiejętność wychowawczego oddziaływania na środowisko popartą odpowiednim przygotowaniem i wiedzą pedagogiczną, umiejętność nawiązywania współpracy z organizacjami społecznymi i politycznymi w trakcie realizacji zadań.

⁶ Ramowy regulamin (statut) Samorządu Mieszkańców, załącznik do uchwały Rady Państwa z dnia 21 maja 1973 r. poz. 147, maszynopis.

Zwraca jednak uwagę pewną jednostronność widzenia zadań tej kategorii działaczy społecznych, stawianie im zbyt wąskich celów, głównie w zakresie zapewnienia porządku i bezpieczeństwa publicznego. Wskazuje na to choćby arsenał środków, jakie pozostawia się do ich dyspozycji (pouczenia, doprowadzanie podejrzanych do jednostek MO etc.) czy miejsce, jakie wyznacza się im w strukturze organizacyjnej samorządu mieszkańców (komisja porządku publicznego i powszechnej samoobrony). Być może, warto byłoby, w ramach istniejących przepisów, położyć większy nacisk na pozostałe sfery działalności społeczno-wychowawczej ormowców.

PROBLEMY BADAWCZE

Przeprowadzane badania empiryczne, których wyniki zaprezentowane zostaną niżej, miały m.in. wykazać, jak dalece model funkcjonariusza ORMO jako wychowawcy środowiskowego zgodny jest bądź odbiega od rzeczywistości.

1. Jakie są uwarunkowania działalności pedagogicznej funkcjonariusza ORMO w miejscu zamieszkania:

- a) cechy społeczno-demograficzne badanej zbiorowości;
- b) poziom kultury ogólnej;
- c) poziom kultury zawodowej;
- d) poziom kultury praktycznej;
- e) poziom kultury pedagogicznej;

2. Jak realizowana jest działalność pedagogiczna funkcjonariusza ORMO w miejscu zamieszkania:

- a) jakie są kierunki tej działalności pedagogicznej;
- b) jaki jest przedmiot działalności pedagogicznej;
- c) jakie stosuje się metody pracy społeczno-wychowawczej;
- d) jakie są trudności i sukcesy funkcjonariuszy ORMO w ich działalności pedagogicznej.

CECHY SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE

Analizę wyników przeprowadzonych badań empirycznych rozpocząć należy od opisu struktury społeczno-demograficznej zbiorowości. Badaniami objęto 211 działaczy ORMO, przy czym blisko połowę (47,39%) stanowili mieszkańcy Łodzi, 22,27% respondentów mieszkało w Bielsku-Białej, 24,17% w Pabianicach, 1,90% w Kutnie, 3,32% w Bełchatowie i 0,95% w Kleszczowie.

Jak widać, w badanej zbiorowości zdecydowanie przeważają respondenci ze środowisk wielkomiejskich i miejskich (ponad 95% badanych reprezentowało ten typ środowiska). Z tego względu wyniki badań jak i płynące z nich wnioski należy rozważać przede wszystkim w kategoriach wielkiego i średniej wielkości miasta.

Kolejne cechy, jakie uwzględniono w badaniach, to wiek, płeć, wykształcenie i przynależność organizacyjna funkcjonariuszy ORMO, zakładano bowiem, że będą one warunkowały ich działalność społeczno-wychowawczą.

Wśród badanych większość (68,72%) stanowiły kobiety. Strukturę badanej zbiorowości według wieku przedstawia tab. 1.

Tabela 1

Struktura badanych według wieku

| Rok urodzenia | Liczba osób | % |
|------------------|-------------|--------|
| 1959 i później | 51 | 24,17 |
| 1952—1958 | 63 | 29,86 |
| 1942—1951 | 50 | 23,70 |
| 1932—1941 | 35 | 16,59 |
| 1922—1931 | 6 | 2,84 |
| 1917—1921 | 2 | 0,95 |
| 1912—1916 | 1 | 0,47 |
| 1911 i wcześniej | 3 | 1,42 |
| Razem | 211 | 100,00 |

Zr ó d ł o: Badania własne.

Jak wynika z tabeli, ponad połowę stanowią osoby, które nie przekroczyły 25 roku życia, a więc ludzie młodzi, natomiast nieliczni są reprezentanci roczników starszych.

W badanej populacji 53,5% stanowią osoby będące w związku małżeńskim, separowani bądź rozwiedzeni — 8,08%, wdowcy i wdowy — 3,32%, kawalerowie i panny — 35,07%. Wśród osób pozostających w związku małżeńskim większość stanowią ci, których współmałżonkowie pracują zawodowo (97 osób), przy czym w 27 przypadkach zawód respondenta zgodny jest z zawodem współmałżonka.

Wszyscy respondenci mieli przynajmniej wykształcenie podstawowe, przy czym osoby z wykształceniem tylko podstawowym stanowiły 12,32% całej zbiorowości, wykształcenie zasadnicze zawodowe posiadało 12,8% badanych, średnie ogólnokształcące — 12,32%, średnie techniczne — 31,75%, półwyższe — 18,48% i wyższe — 12,32% badanych. Ogólnie poziom wykształcenia respondentów przedstawia się korzyst-

nie z punktu widzenia ich działalności pedagogicznej. Szczególnie istotny jest znaczny odsetek działaczy z wykształceniem półwyższym i wyższym. Powyższe zestawienie należy jeszcze uzupełnić informacją, że 23,7% respondentów w momencie przeprowadzania badań kontynuowało naukę. Wyniki badań można uznać za w pełni zgodne z założeniami modelowymi, wskazują one bowiem na dobre przygotowanie ogólne respondentów do pełnionych funkcji.

W badanej zbiorowości działaczy ORMO reprezentowane były następujące zawody:

| | | |
|--|--------|--------------|
| — inteligencja | 28,44% | respondentów |
| — technicy | 15,17% | " " |
| — pracownicy biurowi | 23,22% | " " |
| — pracownicy fizyczni wykwalifikowani | 21,8% | " " |
| — pracownicy fizyczni niewykwalifikowani | 4,74% | " " |
| — gospodynie domowe | 0,47% | " " |
| — emeryci | 2,37% | " " |
| — brak danych | 3,79% | " " |

Dane te dotyczą zawodu wykonywanego. Nie stwierdzono wśród badanych istotnych rozbieżności między zawodem wykonywanym a wyuczonym. Wyjątek stanowią tylko dwie kategorie zawodowe: technicy (jest to zawód wyuczony 63 osób, wykonywany przez 32 osoby) oraz pracownicy biurowi (zawód wyuczony 18 osób, wykonywany przez 49 osób).

Wyniki badań dotyczące struktury zbiorowości według płci, wieku i wykształcenia nasuwają pewne uwagi. Stosunkowo młody wiek i wysoki poziom wykształcenia działaczy ORMO mogą być czynnikami dodatnio wpływającymi na efektywną pracę wychowawczą, szczególnie z dziećmi i młodzieżą; mogą ułatwić nawiązywanie kontaktów i sprzyjać partnerskiej postawie wobec tej kategorii podopiecznych. Natomiast pewien niepokój budzi fakt, że wśród społecznych wychowawców ORMO niezbyt licznie reprezentowani są ludzie w wieku dojrzałym, posiadający więcej doświadczenia, wynikającego choćby z posiadania własnej rodziny i wychowywania dzieci. Jednocześnie jeszcze raz potwierdziła się teza o dominacji kobiet w szeroko rozumianym systemie wychowawczym naszego społeczeństwa. Biorąc pod uwagę główny przedmiot oddziaływań społeczno-wychowawczych ormowców — młodzież zagrożoną lub zdemoralizowaną — a także zadania, jakie stawia się członkom tej organizacji, przewaga kobiet nie wydaje się zjawiskiem korzystnym.

Analizując aktywność społeczno-polityczną badanych (poza działalnością w ORMO) należy stwierdzić, że stopień tej aktywności jest dość wysoki. Do partii politycznych należy 54,51% ormowców, do organizacji młodzieżowych — 37,45%, do związków zawodowych — 20,38%,

do różnych stowarzyszeń społecznych — 81,52% (procenty nie sumują się do 100 ze względu na przynależność respondentów do jednej lub więcej organizacji). Dla uzupełnienia danych trzeba zaznaczyć, że ponad 58% respondentów pełni różne funkcje w organizacjach. Można więc przyjąć, że wielu funkcjonariuszy ORMO rekrutuje się z osób czynnych społecznie, aktywizujących się w różnych dziedzinach życia społeczno-politycznego, co jest niewątpliwie zjawiskiem pozytywnym z punktu widzenia ich działalności wychowawczej i pokrywa się z wymaganiem stawianym w tym zakresie przez organizację.

Istotne znaczenie dla działalności pedagogicznej funkcjonariuszy ORMO ma fakt, czy zamieszkują oni w rejonie swojego działania. Wiąże się to zarówno ze znajomością terenu jak i z operatywnością samego działania. Wyniki badań wykazały, że większość respondentów (61,6%) zamieszkuje w rejonie swojej aktywności społecznej. Dla pozostałych czas dojazdu z miejsca zamieszkania do rejonu działania wynosił: dla 9,95% respondentów — do 30 min, dla 18,01% — 31–60 min, dla 8,06% respondentów — 61–120 min, i dla 1,42% — 121 min i więcej. Jak wiadomo, postulat znajomości terenu działania był jednym z ważniejszych w założeniach modelowych, można więc przyjąć, że wyniki badań z tego punktu widzenia w omawianej zbiorowości przedstawiają się korzystnie. Taka interpretacja nie jest oczywiście wolna od pewnych uproszczeń, nie można bowiem jednoznacznie przesądzać, że zamieszkanie w rejonie działania lub poblizu zakładu jego znajomość, jednak pewna korelacja tych cech wydaje się zasadna.

Dokonana wyżej analiza struktury społeczno-demograficznej badanej zbiorowości jest dość szczegółowa, przyjęto bowiem, że takie cechy jak wiek, wykształcenie, aktywność społeczna mają duże znaczenie dla działalności pedagogicznej ormowców w ich środowisku.

KULTURA OGÓLNA I PEDAGOGICZNA

Kolejne pytania kwestionariusza poświęcone były zagadnieniom kultury ogólnej i pedagogicznej respondentów. Analizie poddano czytelnictwo książek i czasopism, zachowania realizowane w czasie wolnym, motywy podjęcia pracy w organizacji oraz cele i kręgi realizacji wychowania w opinii funkcjonariuszy ORMO.

Odpowiedzi na pytania dotyczące czytelnictwa książek i czasopism przydatnych w pracy społecznej i wychowawczej ujawniły, że w ciągu trzech miesięcy poprzedzających badania aż 68,7% respondentów nie czytało żadnej takiej książki; podobnie niezbyt wysoki był stopień czytelnictwa czasopism.

Z zachowań realizowanych w czasie wolnym warto odnotować, że ponad połowa badanych spędza na ogół czas wolny w domu, 56,4% w towarzystwie, a tylko 11,8% samotnie; 68,2% badanych preferuje czynne spędzanie czasu wolnego. Do najpopularniejszych zajęć należy czytelnictwo, aktywność społeczna, czynności manualne i czynny sport.

Mając na uwadze zastrzeżenie, że badania nie wyczerpały zagadnienia poziomu kultury ogólnej funkcjonariuszy ORMO można jednak stwierdzić, że szczególnie poziom czytelnictwa nie jest zbyt wysoki, tym bardziej że znaczny odsetek funkcjonariuszy ma wykształcenie średnie i wyższe. Należy dodać, że sami respondenci podkreślali potrzebę doskonalenia się ze względu na swoją pracę w środowisku (tylko 13,2% badanych nie deklarowało takiej potrzeby). Przede wszystkim wskazywali na potrzebę pogłębiania wiedzy i doskonalenia umiejętności (łącznie blisko połowa badanych wskazywała na takie potrzeby). Preferowano przy tym kształcenie zorganizowane (35,5%) lub kształcenie zorganizowane uzupełnione samokształceniem (39,3%).

Ważne z punktu widzenia kultury pedagogicznej badanych działaczy ORMO były odpowiedzi na następujące pytania: na czym polega wychowanie, co ich zdaniem warunkuje dobrą działalność wychowawczą, jakie widzą kręgi realizacji wychowania i cele wychowania socjalistycznego.

Za najważniejsze czynniki, warunkujące dobrą działalność wychowawczą uznali respondenci walory osobiste oraz znajomość i umiejętność stosowania metod wychowawczych, następnie wiedzę i umiejętności zawodowe oraz kulturę środowiska.

Wśród kręgów realizujących wychowanie wymieniono kolejno rodzinę, szkołę, grupę rówieśniczą, społeczność lokalną i zakład pracy. Natomiast za naczelny cel oddziaływania wychowawczego uznano zabieganie o rozwój społeczny jednostki. Zastanawiający jest jednak bardzo wysoki odsetek braku odpowiedzi na to pytanie (40,7%), co może wskazywać na słabą orientację respondentów w tej dziedzinie.

Za podstawowe cele wychowania socjalistycznego działacze ORMO uznali kształtowanie postaw społecznych (aż 53% respondentów wymieniło ten cel, jako szczególnie ważny), następnie kształtowanie postaw ideowych; w dalszej kolejności kształtowanie postaw interpersonalnych, stosunku do kultury i stosunku do przyrody.

Wydaje się, że można wykazać pewną konsekwencję w wypowiedziach respondentów. Jako wychowawcy środowiskowi nieprofesjonalni widzą oni potrzebę posiadania określonej wiedzy pedagogicznej i umiejętności stosowania metod wychowawczych w swojej działalności, podkreślają też konieczność pogłębiania tej wiedzy, jakkolwiek duży nacisk kładą na cechy osobowościowe. Taki typ działacza ORMO

jako wychowawcy wykazuje duży stopień zgodności z założeniami modelowymi.

Podobnie pozytywnie można ocenić deklarowane przez respondentów motyw podjęcia aktywności społecznej — ponad połowa badanych stwierdziła, że uczyniła to z potrzeby własnej, 25,12% respondentów na zasadzie pobudzenia z zewnątrz, 13,74% z potrzeby własnej stymulowanej pobudzeniem z zewnątrz. Z własnej inicjatywy wstąpiło do ORMO 26,54% działaczy, pozostali najczęściej wprowadzani byli przez osoby z miejsca pracy (33,18%) lub znajomych (19,43%).

Jeszcze jedna uwaga wydaje się istotna, szczególnie w odniesieniu do dotychczasowych rozważań. Otóż wyniki badań wskazują na dość znaczny stopień zbieżności deklarowanych postaw i opinii działaczy ORMO z założeniami modelowymi tej organizacji. Jest to niewątpliwie zjawisko pozytywne, nie należy jednak zapominać, że mamy tutaj do czynienia wyłącznie z deklaracjami badanych, zatem nie zawsze muszą być one zgodne z rzeczywistością. Odpowiedzi respondentów mogły być często formułowane tak, aby były zbliżone do tego, co uważali za pożądane.

KIERUNKI DZIAŁALNOŚCI PEDAGOGICZNEJ

Kolejny przedmiot zainteresowań badaczy stanowiły kierunki działalności pedagogicznej funkcjonariuszy ORMO jako wychowawców środowiskowych. Na podstawie uzyskanych odpowiedzi można dokonać następującej klasyfikacji tej działalności w ujęciu pedagogiki społecznej:

| | |
|---|--------|
| — ratownictwo | 13,27% |
| — opieka i pomoc | 13,27% |
| — profilaktyka | 21,80% |
| — ratownictwo, opieka i pomoc | 7,11% |
| — ratownictwo, profilaktyka | 6,64% |
| — opieka i pomoc, profilaktyka | 6,16% |
| — ratownictwo, opieka i pomoc, profilaktyka | 7,11% |
| — inne | 13,74% |
| — brak danych | 10,90% |

Sami respondenci dokonując oceny swojej pracy w środowisku w kategoriach pełnionych ról społecznych uważali się przede wszystkim za wykonawców zleczanych zadań (45,5% odpowiedzi), za wykonawców i instruktorów (11,8%) oraz za wykonawców i organizatorów (13,7%). Tylko niewielka liczba badanych uważała, że ich rola polega głównie na organizowaniu bądź inicjowaniu pracy w środowisku. To podkreślenie roli wykonawcy może świadczyć o niezbyt wysokiej samoocenie działalności.

Ważnym wyznacznikiem kierunków działalności pedagogicznej jest przynależność do określonej sekcji. Do sekcji kontroli miejsc publicznych należało 35,07% respondentów, do sekcji przeprowadzania wywiadów środowiskowych 50,71%, do sekcji kurateli — 25,12%, do społecznych poradni wychowawczych — 19,21% respondentów (procenty nie sumują się do 100, gdyż badani mogli należeć do więcej niż jednej sekcji).

Wyniki zamieszczone w tab. 2 wykazują, że w badanej zbiorowości przynależność do sekcji danego typu określała nie tylko formy pracy,

Tabela 2

Skuteczność interwencji w zależności od typu sekcji

| Skuteczność interwencji | Typ sekcji | | | | Ogólna liczba interwencji danego typu |
|--|-----------------------------|-------------------------|----------|--------------------------------|---------------------------------------|
| | kontroli miejsc publicznych | wywiadów środowiskowych | kurateli | społeczne poradnie wychowawcze | |
| Interwencja zapobiegła wykolejeniu (co najmniej 1 raz) | 32 | 57 | 30 | 24 | 91 |
| Wykrycie i zlikwidowanie meliny (co najmniej 1 raz) | 15 | 21 | 8 | 8 | 30 |
| Wykrycie i zlikwidowanie bandy (co najmniej 1 raz) | 6 | 5 | 4 | 2 | 9 |
| Poprawa moralności członka rodziny podopiecznego (co najmniej 1 raz) | 26 | 44 | 24 | 19 | 66 |
| Liczebność sekcji | 74 | 107 | 53 | 42 | X |

Źródło: Jak w tab. 1.

ale także jej efektywność. Biorąc pod uwagę stosunek skutecznych interwencji do liczby interwencji danego typu w ogóle, z uwzględnieniem liczebności każdej sekcji, łatwo można uzyskać wskaźniki efektywności pracy poszczególnych sekcji. Dla przykładu: najwięcej skutecznych interwencji, które zapobiegły wykolejeniu w stosunku do ogólnej liczby tego rodzaju interwencji wystąpiło w sekcji wywiadów środowiskowych (51 skutecznych interwencji na 91 ogółem); natomiast biorąc pod uwagę liczebność sekcji, najbardziej efektywne w tym zakresie są społeczne poradnie wychowawcze (24 skuteczne interwencje w stosunku do 42 członków poradni).

Wynik badań wskazywały także niewielkie zależności między typem sekcji a przewagą kobiet lub mężczyzn wśród jej członków. Mężczyźni przeważają jedynie w sekcji kontroli miejsc publicznych, natomiast kobiety zdecydowanie dominują w sekcji wywiadów środowiskowych; w sekcji kurateli jest w zasadzie równowaga kobiet i mężczyzn, a w społecznych poradniach wychowawczych lekka przewaga kobiet. Taka struktura według płci w poszczególnych sekcjach jest, jak się wydaje, wyznaczona specyfiką zadań realizowanych przez te sekcje.

Interesujące są także odpowiedzi funkcjonariuszy ORMO na pytanie, jaki ich zdaniem jest cel powołania poszczególnych sekcji. Wymieniono przede wszystkim opiekę i pomoc (23,7% odpowiedzi) oraz profilaktykę (27,9%). Szczegółowa analiza wyników badań empirycznych wykazała jednak, że niezależnie od tego, które cele lub ile celów sekcji respondenci deklarowali, wszystkie sekcje udzielały pomocy każdego rodzaju.

Ilustracją kierunków działalności środowiskowej członków ORMO jest wyszczególnienie, jakiego rodzaju pomocy udzielają oni swoim podopiecznym. Otóż respondenci wymienili kolejno: rozwiązywanie problemów rodzinnych (58,29% odpowiedzi), rozwiązywanie konfliktów z rówieśnikami (32,7%), umieszczenie w szkole (23,7%), znalezienie pracy zarobkowej (12,8%), umieszczenie w leczniczym zakładzie specjalistycznym (9,48%), inne rodzaje pomocy (26,07%). Jak widać najczęściej stosowany rodzaj pomocy to rozwiązywanie konfliktów, które często bywają zasadniczą przyczyną prowadzącą do wykończenia, alkoholizmu czy kolizji z prawem.

Pewną miarą zaangażowania w pełnione w ramach organizacji obowiązki może być czas poświęcony na pracę społeczną. W badanej zbiorowości tygodniowy czas pracy społecznej przedstawiał się następująco, do 5 godzin — 43,13% ormowców, 6—10 godzin — 13,27%, 11 godzin i więcej — 6,16%, brak danych — 37,44%.

Na zakończenie tej części rozważań warto odnotować jeszcze jedną uwagę: zarówno przedstawiony wcześniej udział badanych w poszczególnych sekcjach w ramach struktury ORMO, jak i najczęściej stosowane przez nich rodzaje pomocy udzielanej podopiecznym dość wyraźnie wskazują, że wśród zadań faktycznie realizowanych przez funkcjonariuszy ORMO przeważa działalność wychowawcza, głównie o charakterze profilaktycznym oraz opieki i pomocy, natomiast dopiero w drugiej kolejności występują zadania bezpośrednio związane z bezpieczeństwem publicznym. Stwarza to przesłankę do pewnej korekty modelu funkcjonariusza ORMO jako działacza społeczno-wychowawczego.

PRZEDMIOT DZIAŁALNOŚCI PEDAGOGICZNEJ

Jednym z podstawowych elementów analizy wyników badań jest ocena pracy funkcjonariuszy ORMO z punktu widzenia przedmiotu ich oddziaływania. Jest sprawą bardzo ważną, w jaki sposób badani widzą i oceniają rejon swojego działania, ocena ta bowiem może w dużym stopniu warunkować ich pracę, podejście do podopiecznych, wyznaczać stosowanie określonych metod wychowawczych. Przypomnę tutaj, że kultura środowiska została uznana przez badanych za jeden z podstawowych elementów, warunkujących dobrą działalność wychowawczą.

Otóż oceny swojego rejonu działania jako środowiska z przewagą elementów pozytywnych dokonało 14,22% badanych, na przewagę elementów negatywnych wskazywało 32,7%, ponad 20% ormowców uważało, że w ich rejonie występują zarówno elementy pozytywne, jak i negatywne, 10,9% badanych nie potrafiło sformułować swojej oceny na ten temat.

Ocena zaangażowania społecznego mieszkańców rejonu działania wypadła następująco:

| | |
|-----------------|--------|
| — brak danych | 20,38% |
| — ocena wysoka | 17,54% |
| — ocena średnia | 25,59% |
| — ocena niska | 28,44% |
| — trudno ocenić | 8,06% |

Wśród spraw wymagających pilnego rozwiązania wymieniono przede wszystkim poprawę warunków organizacyjno-administracyjnych działania oraz wskazywano na brak inicjatywy i aktywności zarówno instytucji i organizacji, jak i mieszkańców danego rejonu. Natomiast spośród potrzeb, które zdaniem respondentów nie były w sposób właściwy zaspokajane, wymieniono potrzeby wychowawczo-kulturalne i społeczne. Na oba te pytania nie potrafiło udzielić odpowiedzi ponad 20% badanych.

Zdaniem funkcjonariuszy ORMO pracą w środowisku należy obejmować wszystkie kategorie wiekowe (25,59% odpowiedzi), dzieci i młodzież (13,27%), młodzież (8,53%).

Na to pytanie nie udzieliło odpowiedzi ponad 45% respondentów.

Do najpilniejszych potrzeb środowiska, ujawnionych w toku bezpośrednich, codziennych obserwacji działaczy ORMO zaliczono w pierwszym rzędzie potrzebę uaktywniania działalności instytucji i organizacji na rzecz młodzieży, pracę wychowawczą z domami rodzinnymi podopiecznych oraz potrzeby związane z rozbudową infrastruktury środowiska.

Przytoczone wyżej wyniki wskazują, że działacze ORMO niezbyt

wysoko oceniają rejon swojego działania, natomiast często nie potrafią sprecyzować jakże, ich zdaniem, należałoby poczynić zmiany, aby środowisko to funkcjonowało w sposób prawidłowy.

Obok ogólnej charakterystyki rejonu działania próbowano ustalić, jaki jest przedmiot wychowawczego oddziaływania ormowców. Z punktu widzenia kategorii wiekowych zdecydowana większość, bo ponad 60% badanych, pracowało wyłącznie z dziećmi i młodzieżą; odsetek respondentów pracujących z innymi kategoriami wieku był bardzo mały. Blisko 34% badanych charakteryzowało swoją pracę jako oddziaływanie na jednostkę, ponad 12% jako oddziaływanie na grupę i niecałe 10% jako oddziaływanie na środowisko lokalne. Wyraźnie wskazuje to na koncentrację pracy wychowawczej wśród dzieci i młodzieży. Niepokojący wydaje się także fakt, że tak mało działaczy ORMO widzi swoją pracę w kategoriach szerszych, jako oddziaływanie na całą społeczność lokalną. Przy nastawieniu na pracę z jednostką ważna jest także częstotliwość spotykania się z podopiecznymi. Odpowiedzi na to pytanie były następujące: raz w tygodniu spotykało się ze swoimi podopiecznymi 37,44% ormowców, dwa razy w miesiącu — 20,38%, rzadziej niż dwa razy w miesiącu — 21,8%, brak danych — 20,38%.

Bardziej szczegółowa analiza wyników pozwoliła na postawienie wniosku, że im częściej badani spotykali się z podopiecznymi, tym większa była efektywność ich działalności w każdej dziedzinie (np. w zapobieganiu wykolejeniom, wykrywanie band i melin itp.). Inaczej mówiąc, najlepsze efekty w swojej pracy wychowawczej osiągnęli ci funkcjonariusze, którzy spotykali się z podopiecznymi przynajmniej raz na tydzień.

Do specyfiki pracy społeczno-wychowawczej działacza ORMO należy m. in. znajomość terenu działania, w celu wykrywania band, melin itp. W badanej zbiorowości znajomość miejsc zgrupowań band deklarowało 12,8% badanych, znajomość miejsc zgrupowania melin — 32,7% i znajomość miejsc narkotyzowania się — 3,79% badanych. Biorąc pod uwagę trudną wykrywalność takich miejsc w terenie działania wyniki można uznać za zadowalające.

METODY PRACY SPOŁECZNO-WYCHOWAWCZEJ

Jednym z postulatów w stosunku do działalności społeczno-wychowawczej funkcjonariuszy ORMO jest włączenie tej działalności w szerszy system wychowawczy. Zakłada to m. in. współpracę z organizacjami i instytucjami społeczno-wychowawczymi, politycznymi, opiekuńczymi itp.

W badanej zbiorowości współpracę z jedną organizacją deklarowało 17,54% respondentów, z dwoma i więcej — ponad 54% respondentów (nie współpracowało z żadną z organizacji 14,22% ormowców). Najczęściej była to współpraca z organizacjami i instytucjami podlegającymi resortowi spraw wewnętrznych i resortowi obrony narodowej, następnie kolejno: resortowi oświaty i wychowania, sprawiedliwości, gospodarki komunalnej, opieki społecznej, kultury i zdrowia. Ustalono, że działacze ORMO od tych organizacji i instytucji oczekują przede wszystkim inicjowania i koordynacji działań, udzielania dobrej, życzliwej informacji a dopiero w dalszej kolejności udzielania różnego rodzaju świadczeń.

Ocena współpracy wypadła na ogół dobrze lub zadowalająco, przy czym lepiej oceniano współpracę z organizacjami społeczno-wychowawczymi i opiekuńczymi niż politycznymi i kulturalnymi.

Przy okazji należy odnotować, że instytucje związane z resortem oświaty i wychowania są wymienione dopiero w trzeciej kolejności jako partnerzy współpracy z działaczami ORMO, podczas gdy właśnie dzieci i młodzież, w świetle deklaracji tychże działaczy, stanowią najczęściej przedmiot ich oddziaływań wychowawczych.

Jeśli idzie o pomoc zakładu pracy, istnienie takiej pomocy stwierdziło 55,4% ormowców, jej brak — 39,8%. Najczęściej podkreślaną formą tej pomocy było ustalenie dogodnych dla działaczy ORMO godzin pracy.

Jak już wcześniej wspomniano, działalność funkcjonariuszy ORMO polega najczęściej na wykrywaniu i likwidacji band i melin, zapobieganiu wykołajeniom nieletnich, nakierowana jest na poprawę moralności podopiecznych i członków ich rodzin. Najbardziej typowe sytuacje, w których dochodzi do interwencji ormowców, to brak opieki rodziców nad nieletnim, prostytutka i alkoholizm w rodzinie, pozostawienie podopiecznego poza nauką i pracą lub jego postępujące wykołajanie się, popełnienie przestępstwa lub wykroczenia przez podopiecznego. Członkowie tej organizacji interweniują więc zwykle w sytuacjach wskazujących na zagrożenie społeczne. Tego rodzaju działalność wychowawcza jest bardzo trudna, szczególnie dla wychowawców nieprofesjonalnych, jeszcze raz więc warto podkreślić, że wymaga ona zarówno poczucia odpowiedzialności, kultury osobistej, zrozumienia dla podopiecznych, jak i odpowiedniego przygotowania pedagogicznego.

TRUDNOŚCI I SUKCESY DZIAŁALNOŚCI PEDAGOGICZNEJ W MIEJSCU ZAMIESZKANIA

Ostatnie z omawianych zagadnień to sukcesy, jakie odnoszą w swej działalności pedagogicznej ormowcy oraz trudności, na jakie w swojej

pracy napotykają. Jest to problem dużej wagi w stosunku do tej kategorii badanych, gdyż ich działalność ma charakter społeczny i uznanie za pracę stanowi częstokroć jedyną formę gratyfikacji. Przejawy uznania i szacunku, poczucie własnej wartości jako członka organizacji mogą stanowić zachętę do podejmowania lub kontynuacji działalności wychowawczej w ramach ORMO.

Z wypowiedzi respondentów wynikało, że nie napotykali oni na zasadnicze trudności w realizowaniu swoich zadań (ponad 60% badanych wyraziło tego rodzaju opinię). Również rodziny działaczy wykazywały na ogół pozytywny stosunek do ich aktywności wychowawczej, 50% popierało tę aktywność bez zastrzeżeń i tylko 1,42% miało do niej stosunek negatywny.

Satysfakcję z działalności społecznej deklarowało 91% ormowców, natomiast więcej niż połowa uważała, że ich działalność nie jest znana w środowisku. Ponad 46% badanych nie otrzymało żadnej nagrody za swoją pracę. Wśród osób nagrodzonych przeważały takie, które otrzymały wyróżnienia, dyplomy lub odznaczenia; tylko nieliczni działacze otrzymali nagrody o charakterze materialnym. Można więc z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że podstawowym czynnikiem przynoszącym satysfakcję większości ormowców jest sama praca wychowawcza i jej efekty, natomiast w znacznie mniejszym stopniu nagrody, odznaczenia lub inne przejawy uznania społecznego.

Podsumowując wyniki przeprowadzonych badań należy jeszcze raz podkreślić to, co wydaje się być najbardziej istotne i interesujące. Otóż badana zbiorowość działaczy ORMO to ludzie zdecydowanie młodzi; ponad połowę stanowią osoby, które nie przekroczyły 30 roku życia. Na uwagę zasługuje także wysoki poziom wykształcenia badanych, wyrażający się m. in. znaczną liczbą osób z wykształceniem wyższym oraz fakt, że ponad 23% działaczy kontynuowało naukę. Większość respondentów to ludzie aktywni społecznie, członkowie i aktywiści organizacji politycznych i społecznych, a więc osoby zaangażowane w sprawy środowiska. Potwierdzają to zresztą deklarowane przez nich motywy podjęcia działalności w ORMO, wśród których dominowały właśnie takie, jak potrzeba aktywności społecznej i chęć pracy dla społeczeństwa. Na tle tych wyników, optymistycznych z punktu widzenia działalności wychowawczej ormowców, dość niepokojący wydaje się ich niezbyt wysoki poziom wiedzy pedagogicznej. Należy oczywiście podkreślić, że idzie tutaj o wiedzę teoretyczną, nie kwestionuje się natomiast wiedzy praktycznej respondentów, wynikającej chociażby z ich codziennych doświadczeń (potwierdzeniem tej tezy jest m. in. dobra znajomość rejonu działania, jaką wykazała się większość badanych). Sami ormowcy zresztą wyrażali chęć pogłębienia wiedzy, do-

skonalenia się, co może wskazywać na odczuwanie przez nich braków w tym zakresie. Mimo to można odnotować dość wszechstronne oddziaływanie członków organizacji na środowisko.

W świetle badań dominujące formy to profilaktyka, opieka i pomoc oraz ratownictwo, przy czym działalność wychowawcza ormowców nakierowana wyraźnie była na dzieci i młodzież, natomiast w niewielkim tylko stopniu na inne kategorie wiekowe. Sami respondenci niezbyt pozytywnie oceniali teren własnego działania, zarówno jeśli idzie o aktywność mieszkańców jak i organizacji społecznych i politycznych. Problem nabiera szczególnego znaczenia, gdy weźmiemy pod uwagę fakt, że działalność pedagogiczna tej kategorii wychowawców środowiskowych jest nieprofesjonalna. Wyniki badań ujawniły ponadto, że jest to działalność w duży stopniu bezinteresowna, bowiem tylko niewielka liczba członków organizacji otrzymała nagrody o charakterze materialnym. Podstawowe formy gratyfikacji to wyróżnienia, dyplomy, a przede wszystkim zadowolenie z własnej pracy społecznej.

Na koniec jeszcze kilka postulatów, które nasunęły się w trakcie analizy wyników badań. Otóż wydaje się, że nie jest jeszcze rozwiązany w sposób właściwy problem przygotowania pedagogicznego działaczy ORMO. Przygotowanie takie, jak wiadomo, jest niezbędne, aby realizowali oni właściwie zadania wychowawcze: zresztą sami zainteresowani podkreślali konieczność pogłębiania wiedzy w tym zakresie. Tymczasem odpowiedzi na te pytania kwestionariusza, w których trzeba było wykazać się pewną wiedzą pedagogiczną, wyraźnie wskazywały na duże braki respondentów w tym zakresie. Jest to sprawa o znaczeniu niebagatelnym tym bardziej, że wychowawcy ci działają najczęściej w środowiskach o dużym stopniu zagrożenia, gdzie nieumiejętne działanie, wynikające z braku wiedzy i przygotowania, może spowodować duże szkody społeczne. Właściwy, kompleksowo opracowany system szkoleń oraz dostęp do literatury fachowej, pisanej z myślą o działaczach ORMO jako wychowawcach środowiskowych, być może przyniosłyby poprawę sytuacji.

Drugi postulat dotyczy działalności funkcjonariuszy ORMO. Wyniki badań wskazują, że jest ona nakierowana głównie na dzieci i młodzież, natomiast tylko w małym zakresie na inne kategorie wieku. Wydaje się, że jest to efekt zbyt wąskiego rozumienia przez działaczy procesu wychowania, pojmowania go jako oddziaływanie wyłącznie na młode pokolenie. Być może problem polega na uświadomieniu działaczom ORMO ich roli jako uczestników wychowania w szerokim rozumieniu, wskazaniu zadań wychowawczych także w stosunku do dorosłych członków społeczeństwa.

Kolejna uwaga dotyczy rozumienia przez funkcjonariuszy ORMO swojej roli jako wychowawców środowiskowych. Wypowiedzi respondentów wyraźnie wskazywały, że na ogół uważają się oni za wykonawców zleconych im zadań, rzadko przypisują sobie funkcje organizatorskie lub inicjatorskie. Jest to zjawisko niepokojące z punktu widzenia efektywności pracy wychowawczej, może w konsekwencji doprowadzić do osłabienia aktywności społecznej, niechętnego stosowania nowoczesnych metod wychowawczych, sformalizowanego kontaktu z podopiecznymi, z drugiej zaś strony do wytworzenia przekonania o niskiej wartości własnej pracy. Przeciwdziałanie tego typu niekorzystnym zjawiskom może skutecznie przyczynić się do podniesienia rangi pracy społeczno-wychowawczej działaczy ORMO.

Na zakończenie należałoby sformułować postulat o charakterze nieco bardziej ogólnym. Otóż, w świetle badań, można dostrzec pewne rozbieżności między założeniami modelowymi a faktycznie realizowaną działalnością społeczno-wychowawczą funkcjonariuszy ORMO. Działacz tej organizacji to nie tylko osoba dbająca o porządek i bezpieczeństwo publiczne, interweniująca w sytuacjach nagłego zagrożenia, ale także — a może nawet przede wszystkim — autentyczny wychowawca, potrafiący zarówno w zakresie profilaktyki, jak i opieki, pomocy i ratownictwa, oddać duże usługi w swoim środowisku. Potencjalne możliwości istniejące wśród tej kategorii wychowawców społecznych warto chyba wykorzystać w większym niż dotąd stopniu. Powinny zwrócić na to uwagę zarówno władze Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej, jak i działacze samorządów osiedlowych.